

Duovdagiid giella – Bálggesčuovga lunddolaš oahppanarenaid ozadettiin sámegiela oahpahusa olis

ELISABETH UTSI GAUP

Álggahus

Dán artihkkalis válldán ovdan man láhkái johtin skuvlla lagašbirrasis ja meahcis doarju studeanttaid sámegiela oahppama. Dát vuodđduuvvá Sámi allaskuvlla «Sámegiella lagašbirrasis ja meahcis» álgokurssa vásáhusaide. Dát oahppofálaldat lágiduvvo intensiiva geassekursan nu ahte studeanttaide galgá leat vejolaš oanehis áiggis háhkat gulahallangelbbolašvuoda sámegielas. Dát álggii fállot geassekursan 1990-logu loahpageahčen¹ ja fáddaplánas, mii ráhkaduvvui dalle, boahdá ovdan ahte studeanttat galget vásihit autenttalaš gielladilálašvuodaid mas praktihkalaš doaimmat ja árbevierut erenoamážat sámi servodahkii ja sámi luonddubirrasii gaskkustuvvojit (Sámegiela álgokursa geasset 1998).

Kultuvrralaš ja gielalaš mobiliseren

Sámi allaskuvlla sámegiela álgokurssaide bohtet ovddemuš studeanttat gain lea gullevašvuolta Sápmaí, muhto maiddá eará guovlluin ja vel eará riikkain. Otná servodat lea globálaččat orienterejuvvon ja rájakeahtes ovttasbarggus adno dehálažžan ovdánahttit máhtu iešgudet gielain, go álkibut joksá ipmárdusa sierra guovlluid eallineavttuin ja álbmogiid kultuvrrain (Byram 2001). Eanet go ovdal háliidit olbmot otne háhkat

¹ Oahppofálaldagas biddjoje guokte váldooahpaheaddji geat galge intensiiva áigodagas lágideit kurssa. Lassin bivdoje olbmot iešgudetlágan sámi árbevirolaš máhtuin lágideit oahppanarenaid gos studeanttat besse oahpahallat giela praktihkalaš doaimmaid olis. Dainnalágiin moai Astrid Turi Gaupain fievrividuvvuimet álgokursii ja letne 1998 rájes leamaš oahpaheaddjin.

máhtuid kultuvrralaš vieruin nu ahte sii gulahallamis ja ovttasdoaimmamis nákejit daid váldit vuhtii.

Sámis vásihit maiddá kultuvrralaš ja gielalaš mobiliserema ja beroštumi kultuvrralaš kontinuitehtas, namalassii ahte árvvut, gálggat ja máhtut galget ain sirdašuvvot buolvvaid gaskkas. Geassestudeanttaid ovdamáhtuid guorahaladettiin fuomáša ahte vaikko vel eai sámás go bohtet Sámi allaskuvlii váldit oahpu sámegiela, de goit leat oallugat deaivvadan sámegielain juoga man oktavuodas ovdal. Soapmásiin lea juo passiiva giellamáhttu, go leat stuora oasi eallimis sámegielaigiid searvvis eallán.

Go Jon Todal (2002) lea jearahan váhnemiid manin sii háliidit ahte nubbi buolva galgá oahppat sámegiela, de leat sii gullelašvuoda deattuhan. Mángeasiid gaskkas lea kontinuitehta motiivan oahppat sámegiela. Motivašuvdna, dat proseassa mii bidjá olbmo johtui ja addá vuoimmi joksat mihttomeriid, lea dehálaš giellaoahppamis. Dás ii leat dušše sáhka gullelašvuodas sohki, muhto maiddá geográfalaš gullelašvuodas ja oppanassiige fuolaheapmi das ahte sámegiella, mii lea unnitgiella máilmmis, seailluhuvvo (Todal 2002: 102). Dát čájeha ahte fuolla sámi kultuvrras sáhtta hástit oahppat sámegiela.

Duovdagiid giella

Sámi allaskuvllas lei 2000 álgogeahčen «Luohkkálanjas várrečohkkii» nuppástuhttin doaimma jođus. Nuppástuhttináigodagas biddjoje johtui oahpahusdoaimmat mat galge hárjehahttit fágabirrasa geavahit lagašservodaga oahppanbirrasii oassin. Áigumuš lei oažžut eanet dynámalaš oahppankonteavstta, namalassii skuvlla mii doaimmá searválaga lagašbirrasiin, ealáhusaiguin- ja kultureallimiin (Luohkkálanjas várrečohkkii – oahpaheamis oahppamii. Sámi allaskuvlla nuppástuhttinprošeakta [2000]).

Anton Hoem, gii lea pedagogihkka professor ja gii lea leamaš ráđđeáddin Sámi allaskuvlii álggu rajes, dovddaha višuvnmaid oahppovuogádhkii mas guovlluin leat máhttoquovddážat, main gelbbolašvuodaovdánahttin ja -sirdin dáhpuhuvvá birra jagiid, heivehuvvon doaimmaiguin servodagas ja ealáhusain oppalaččat, nu ahte erohusat gaskal oahpaha, bargoeallima ja servodaga unnat (Beck – Hoem 2001: 12). John Dewey (1859–1952), okta dain árat pedagogain ja filosofain guhte lea váikkuhan

pedagogalaš jurddahistorjái, oinnii maiddái dehálažžan čatnat oahppama eallindilálašvuodaide ja servodatovdáneapmái. Dewey (2003) oaivvildii ahte rekonstrukšuvnnat vásáhusain, mat birrasis leat dahkkon buolvvaid čađa, addet olbmui perspektiivvaid ja olmmoš šaddá diđolažžan vejolašvuodain váikkuhit ja aktiivvalaččat oassálastit servodatovdáneamis.

Lágidit oahpahusa sámi siiddain lea geahččaluvvon juo árrat sámi skuvla-historjjás. 1900 álgogeahčen biddjui johtui skuvlavuogádat Ruoŧa bealde heivehuvvon johttisápmelaččaid dárbbuide (Gaup 2006). Vuosttaš áiggi lágidišgohte oahpahusa mánáide geasseorohagain. Dát oahpahus rámiduvvui sakka vuosttaš sámi riikačoahkkimis 1918. Njunuš lullisámi politihkkár, Gustav Park, oaivvildii ahte johttiskuvllain lei nu stuora pedagogalaš mearkkašupmi ahte galggaše guhkit áigge jođihuvvot (Uppman 1978). Erik Bergström, gii lei johttiskuvllaid hoavda 1920–1933, oaivvildii ahte biras lei erenoamáš buorre arena oahppamii:

Geavahettiin duoddariid dáinnalágiin, leat dat, sierralágan topografijainis, imašlaš baktešlájaidisguin, mánggabealat šaddogokčasiinnis, miella-giddevaš elliidisguin, geasuheaddji boazodoaluinis geasset, erenoamáš pedagogalaš veahkkeneavvu, mii ii balljo gostege gávdno. Danin, earret eará, bealuštan sakka geasseskuvllaid. Johttiskuvllii mearkkaša erenoamáš fáldaldahkan oahpahusa hárrái. (- - -) Lea *oavdu*, maid sámi oahpahus oamasta eanet go eará álbmogat.² (Nomadskolorna just nu. En intervju med Erik Bergström 1928: 30, mu jorgaleapmi.)

Israel Ruong, gii ieš lei bajásšaddan Árjjatpluovi duottarguovllus, boaitto-beale báikkis, gos ássit ollásit vižže birgejumi meahcásteami bokte (Ruong 1978), ovdánahtii johttiskuvllaid hoavdan beannotmánnoš duottarskuvlla. Ná son ovdanbuvttii oahpahusmodeallas:

Oppalaččat lea jurdda ahte johttimáhttu galgá čatnašuvvot sápmelaččaid árbevieruide ja eallinvugiide. Meahccekurssain galget maiddái geahččalit

² Utnyttjar man fjällen på detta sätt, äro de å andra sidan med sin omväxlande topografi, sina märkliga bergarter, sin mångskiftande vegetation, sitt intressanta djurliv, sin lockande sommarrenskötsel ett det mest utomordentliga pedagogiska hjälpmedel, vars like helt enkelt ej finns. Därför bland annat, håller jag mycket starkt på sommarskolorna. De betyda för nomadskolan en första rangens tillgång i undervisningsavseende. (- - -) De äro ett *försteg*, som den samiska undervisningen äger framför annat folks.

nuoraid oažžut árvvus atnit olgoeloštallama, mii agi beaivvi lea leamaš dehálaš oassin sámi eallinvuogis.³ (Ruong 1949: 33, mu jorgaleapmi.)

Elásttalaš čanastat duovdagiidda lea doaba maid Israel Ruong (1982) anii go čilgii mainnalágiin sápmelaččat leat heivehan iežaset birastahtti luonddu ja jagi áiggiid mielde, erenoamážit go leat johtán dálve- ja geasseorohagaid gaskkas.

Sámi birgenlágis lea siiddastallan áiggiid čađa leamaš guovddázis go guovluid sierralágan luondduvalljodagain leat háhkan birgejumi. Dan máhttui gullá sihke giella, kultuvra ja duovddamáhttu ja sáhtta gohčodit oassin dán sámi árbevirolaš ekologalaš máhttun dahje sáhtta dušše lohkat sámi searvemáhttun. Einar Bergland (1998) čilge ahte árbevirolaš sámi gelb-bolašvuolta ii dušše mearkkaš máhtu ja gálggaid, muhto maiddá ipmárdusa eallimis. Dehálaš bealit dan ipmárdusas lea dovdat luondduvalljodagaid iežas duovdagiin ja mainnalágiin dan geavaheapmi doaibma oassin ollislaš birgenvárrin. Dás ii oainne luonddu, elliid ja olbmo doaimmaid sierra fenomenan, go eallá siskkobealde ollislaš birrasa.

Birrasiin, main leat čanastagat árbevieruin ja birgejumiin leat buolvvaid geavaheami bokte ovdánahtton erenoamáš dárkilis giella. Eanegat otnegiddejit dál fuomášumi dasa ahte giella, mii lea ovdánahttojuvvo olbmo vásáhusaid bokte dan luonddubirrasis gos olmmoš eallá, čilgeda muđui eallineavttuid birra dan ekovuogádagas. Nu leat máilmmi olu gielat mielde dikšume biologalaš mánggabealatvuoda mii váldá vuhtii bistevaš ovdáneami (Skutnabb Kangas – Maffi – Harmon 2003). Giella mii oahpahuvvo sosiála searvevuodas gaskkusta kultuvrralaš searvevuoda ja nu maiddá máhtu mii seailuhuvvo giela bokte.

Oahppanbirrasiid láchčn

Go lágida giellaoahpahusa, de sáhtta dahkat dan mángga láchkái. Dál deattuhuvvo dávjá oažžut studeanttaid jođáneamos lági mielde geavahiš-

³ Över huvud taget har man tänkt att ämnet nomadkunskap skall anknytas till lapparnas genom generationer nedärvalda metoder och livsformer. Under fältstudiekurserna skulle man också försöka få de unga att rätt uppskatta det friluftsliv, som av ålder varit en så viktig del i det lappiska levnadssättet.

goahit dan giela maid leat oahpahallame. Dain sierra oahppoásahusain lea ovddasvástádus ráhkadit giellaoahpahusa, mii lea heivehuvvon dan servodaga kultuvrralaš vieruide ja gielladillái, nu ahte studeanttat oahpaladettiin giela maiddái háhket máhtu servvoštallat lunddolaš giellabirrasis. Dát mearkkaša ahte lea dehálaš guorahallat makkár kommunikatiivvalaš gelbbolašvuohta geaibiduvvo dain birrasiin gos áigu geavahit giela.

Eurohpáráđđi lea viidát čoaggán dieđuid oahpahanvugiid birra ja maiddái makkár kommunikatiivvalaš gelbbolašvuohta vurdojuvvo sierra dilálašvuođain ja sierra dásiin (CEFRL 2009 [2001]). Ođđa pedagogalaš oainnut oahppan- ja oahpahusvugiide leat váikkuhan maiddái Sámi allaskuvlla sámegeiela oahpahussii (Hirvonen 2002). Studeanttain vurdojuvvojit dál studeremis aktiivvalaš bargovuogit, mas bidjet áiggi ságastallamiidda ja hárjehallamiidda unnit bargojovkkožiin, lassin dan áigái maid atnet teoriijaidlohkamii. Dán atnit vuodđun go oahpaheaddjin lágidit oahppandilálašvuođaid. Interakšuvdna studeantaid gaskkas deattuhuvvo ja sámegeiela plánii leat čállán ná: «Gulahallanbiras láchččojuvvo nu ahte studeanttat ovttasdoaimbama, geavtlaš doaimmaid ja rollaspealuid bokte besset geavahit sámegeiela nu go lunddolaččat dahkko árgabeai diliin.» (Sámegeiella lagašbirrasis ja meahcis -álgokursa 1. 2007: 3).

Oahppan- ja oahpahusipmárdusaid mat dál leat sajáiduvvame skuvlavuogá dahkii sáhtá guorrat sosialkonstruktivisttalaš oahppanteoriijaide. Indiviida oahppá go nuppástuhtá searve-sosiála doaimma persovnnalaš vásáhusmáilbmái. Go joavkun oahpahallá, de sáhtá čoavdit eanet ja váddáset čuolmmaid go dan maid okto livččii bastán. Joavkku doaimma lea leahkit lagamuš ovdánanbirasin (Vygotsky 1978). Pedagogalaš máilmmis lea dál eanet sáhka mainnalágiin ja makkár konteavsttaide čatnat oahppama ja *situated learning* (Lave – Wenger 1991) lea šaddan dábálaš pedagogalaš doaban. Dás lea sáhka oahppanbirrasa lágidit mii čatná oktii fysalaš ja sosiála máilmmi.

Gulahallan lea iešalddis sosiála doaimma ja interaktiiva proseassa mas olmmoš ávkástallá joavkku ja birrasa. Giellaoahppan geahpiduvvo maiddái go *scaffolding* (Bruner – Wood – Ross 2006) geavahuvvo. Dat mearkkaša ahte juohkelágán veahkkeneavvut adnojit duvddan dahje čuolddan dasságo studeanta birge daid haga. Oahpadettiin geavaha olmmoš maiddái sierra dáidduid ja dovdagiid. Kinestehtalaš, visuálalaš, auditiivvalaš, ja taktiillalaš

áiccut leat veahkkin oahppanproseassas (Dunn – Griggs 2003). Leahkit ealasin olmmožin, ja geavahit goruda reaidun go lea oahppame juoidá, lea oppanassiige dehálaš. Vaikko vel eat jurddaš dan birra, de lea olmmoš gorutlaš orut. Gorut lea mis kompleaksa dovdda- ja vásihanreaidu, gorut muitá sosiálalaš proseassaid ja lea kulturguoddin ja vel vuođđun ja čájehanreaidun indiviidida identitehtii (Merleau-Ponty 1999).

Lihkadit ja bargat gorudiin virkkosmahtta maiddá olbmo ja dákkár intensiiva oahpus leat gorutlaš aktivitehtat áibbas dárbbaslaččat jus galgá veadjit. Dát lea erenoamáš dehálaš go oahpahus lágiduvvo intensiivva áigodagain ja bistá beaivvi ja maiddá muhtimin maŋŋi eahkedii go leat olgomátkkiin. Meahci jođidettiin leat dávjá smávit bárttit ja vuordemeahtun dáhpusat gáibidit ahte lea jođán čilgestit dili ja veahkehastit nuppi. Dalle ii olle vihkkedallat duostá go jearrat ja mainnalágiin galggašii hábmet dan maid áigu dadjat. Dákkár dilis sáhttet luvvehit studeanttaid geat eai leat vel sámástišgoahtán. Sosiála ja affektiivva strategiiat (O’Malley – Chamot 1990) geavahuvvojit dihtomielalaččat, ja eai váivvit gean ge, go dákkár diliin lea lunddolaš leahkit veahkkái.

Luohkkálanjas lagašbirrasii

Sámegiela álgokurssa vuosttaš beivviide gullá fievrredit sisa oahppanvugiid mat bohtet geavahuvvot kursaáigodagas. Álggos studeanttat leat luohkkálanjas, gos mii geahččalit lágidity oadjebas birrasa iešguđetlágán bargovugiiguin. Boradan- ja gáfestallanbottut gullet maiddá oahppandilálašvuhtii. Boradettiin, de mii leat árvasat, ja jearrat *Jugat go gáfe vai deaja?* ja *It go bora eambo?* ja nu ihtet dábáleamos cealkkaminstarat maid atnit beaivválaš ságastallamis. Oahppan lágidity giehtalaga aktivitehtaiguin ja ain ráhkadit odđa joavkkuid mat galget ovtta bargat. Oahpahussii gullá maiddá váccidettiin lanjaid gaskkas oahppat odđa giellamomeanttaid. Lagamuš biras, gos beaivválaččat jorrat, lea vuolggasadjin go hárbhallat sámastit. Ain mannalit olggos ja oahpahus lágidity ge olgoáimmus dalle go oaidnit dan vejolažžan.

Maŋgii lea dainnalágiin ahte ii dárbbas go olgošilljui mannat, de rahpasit buoret vejolašvuođat čađahit dan oahpahasdoaimma go siste livččii leamaš. Geaseáigi addá erenoamáš vejolašvuođaid viiddidit oahppanbir-

rasiid lagašbirrasiidda. Dalle lea geahppaseappot fierttubeivviid doaimmahit bargguid olgun ja fitnat meahcebealde. Hárjehallat cealkagiid luonddubirrasis addá olbmui vejolašvuoda čatnat oahppama hájaide, luonddujienaide ja muđuige maid oaidná birrasis, namalassii visot olbmo dovdaigiidda. Jearranpronomeniid *gos* ja *gosa* ja advearbbaid *davvin* ja *davás* oahppandilálašvuoda sáhtta lágidit nu ahte studeanttat besset fysalaččat vásihit dan sihke vázzimiin ja lihkastagaiguin, ja seammás ráhkkanit luonddubirrasii gos deaivan lea eaktun birgemii. Go leat studeantajoavkku hárjehahtán váldit vára lunddolaš oahppandilálašvuodain sihke luohkkálanjas ja olggobeale skuvlavistti, de leat láddan johtit lagašbirrasis ja meahcis.

Praktihkalaš aspeavttas leat válmmas huksejuvvon kulturásahusat skuvlla lagašbirrasis erenoamáš anolaččat. Dat leat olahannuttus ja lea álkit joavdat dohko ja dálkkit eaige bisset doaimmaid. Stuorit gávpogiin doibmet dákkárat maddái pedagogalaš guovddážin. Museat leat ovdamearkan almmolaš guovddážin mat iežaset čájáhusaiguin, huksehusain ja reaiduin doibmet konkretiserenbirasin. De sáhttet sihke studeanttat ja oahpaheadjit čájehaldettiin dinggaide ságastallat áššiid birra, maid birra muđui ii livčče nu álki gulahallat. Ovdamearkan dasa leat kultuvrralaš máhtut ja guovllu birgenlágit mat eai leat nu dábálaččat dán áiggi. Fysalaš biras lea dávjá jurddašuvvon nu ahte galgá leat álki ealáskahttit birrasa doaimmaiguin ja olbmuiguin, ja nu lea álki oahppandilálašvuodaid lágidit dákkár báikkiin. Guovdageainnu gilišiljus, Áltta museas ja sullasaš báikkiin finaimet álgojagiid dušše oktii. Dál leat oahppan atnit daid sierralágan gielladoaimmaid olis, ja sáhttit mángii fitnat seammá ásahusain.

Bálvalusdilálašvuodát lea eará mii lea dábálaš vierrogiellaoahpahusas hárjehallat. Mii leat maddái geahččalan dan sáme giela oahpahusas. Áiccadettiin fuomášeimmet ahte olu áigi ságastallamis jorai gálvvuid birra. Daid gálvvuid gaskkas maid fáallet leat olu namahusat mat eai leat sáme giellii sajáiduvvon. Giela oahpadettiin buktet dákkár birrasat gos gielat seaguhuvvojit eahpesihkkarvuoda. Mii eat garvve, muhto leat váraid alde go sirdit oahpahusa lagašservodaga bálvalusdilálašvuodaide. Finadettiin dearvašvuodaguovddážis, girkus, politiijastašuvnnas ja eará almmolaš bálvalusain, de studeanttat fuomášit mainnaláigiin sámi giellaguovlluin guovttegielat bálvalusat leat láchčcon. Studeanttat ohppet dustet dan, ahte sáme gielat olmmoš, guhte lea guovttegielalašvuodain hárjánan, vástida riikka

majoritehtagillii vuosttaš deaivvademiin amas olbmuiguin. Dát lášmadis giellamolsun dáhpáhuvvá maiddái nanu sámegielat birrasiin, dakkaviđe go doppe lea soamis gii ii hálddaš sámegiela. Go studeantajoavku čájeha čielgasit ahte sii mielas bálvaluvvojit sámegillii, ja muhtimin mii fága-oahpaheaddjit maid duođastit dan, de jorragoahtá ságastallan sámegillii ja nu leat sámegielagat mielde doarjume studeantaid giellaoahppama. Dainnalágiin ollašuvvá mihttomearri mii lea čállon oahppoplánii, namalassii «fuomášit vejolašvuodaid várjalit ja ovddidit sámegiela geavaheami birastahtti servodagas» (Sámegiella lagašbirrasis ja meahcis -álgokursa 1. 2007: 4).

Lea dehálaš oahppanarenaide ráhkkanit vuđolaččat ja čuovvut minstara mas leat golbma muttu, ráhkkanepmi, ieš gulahallandilálašvuolta ja de bargu maŋŋil. Ovdal go vuolgit lagašbirrasii, de studeanttat lohket teavstažiid mat govvidit autenttalaš giela, maid bohtet gullat go deaivvadit sámegielat olbmuiguin. Dialogaid maid sii lohket hárjehahttet sin daidda gulahallandilálašvuodaide. Studeanttain vurdojuvvo aktiivvalaš oasálastin ja nu ráhkkanit maiddái ieža hutkat dialogaid ja searvat álkis ságastallamiidda.

Maŋŋil olgomátkkiid de luohkkálanjas giedahallat systemáhtalaččat dan maid leat vásihan jođidettiin lagašbirrasis ja meahcebealde. Maŋŋil go olmmoš lea vásihan juoidá, nu go dás go leat leamaš fárus oaidnime barguid, veahkeheame, hárjehallame ja gullame bargoságaid, de lea miella dáid vásáhusaid juogadit. Jus leat giellaoahpuin bargame báráhisstávval vearbaiguin preterihta hámis nuppi persovnnas máŋggaidlogus, de ávžžuhit studeantaid sihke njálmmálaš ja čálalaš buvttadeamis konstrueret álkis cealkagiid dan vuodul. Dát gielalaš ráddjen, ii oro hehtteme studeantaid, baicca veahkeha. Oadjebas luohkkábirrasis studeantajoavku beassá bordit sániid vásáhusaide geahčadettiin govaid maid leat govven mátkkis ja čálidettiin govvateavstaid.

Juohke beaivvi ovdal go mannat lagašbirrasa oahppanarenaide, ságastallat dálkki birra ja mainnalágiin eastadit ahte *njuoskat*, *galbmot* ja *báhkkanit*. Borddidettiin de muittuhit guhtet guoibmáseamet maid dárbašit váldit mielde go vuolgit olggos, ja coggat *niibeboahkána* ja *čuoikavuoidasa sehkkii* ja dárkkistit leat go muitán eará *seahkaide* coggat dan maid galgat *fatnasiidda* loktet. Dainnalágiin jorahit cealkagiid ja válđoáššit dás leat iešalddis vearbajoavkkut ja substantiivvaid soajaheapmi kasusiid mielde,

go dan dárbbášit geardut máŋgii. Álgobáliid ii leat diehtu ipmirda go studeanta dán duohta ráhkkanepmin vai dušše giellahárjehussan čadnon muhtin kontekstii. Manin galgá juohkehaš juohkelágán borramušaid ja molssabiktasiid coggat sehkkii ja vel jitnosit lohkat maid bordá? Láve go nu fáhkkestaga dálkkáskit go ain geahččat biekká, ilmme ja temperatuvrra?

Lunddolaš oahppanarenat

Oahppanarenat leat máŋggalárganat, muhto oktasaš lea ahte leat fysalaš ráddjejuvvon guovllut mat addet vejolašvuoda olbmuid searválaga oahppat. Lunddolaš oahppanarenat gártet guovlluin iešguđet láganin go leat erohusat eananbársediin ja birgenlágiin. Oahppanarenan heive atnit báikkiid duovdagiid mat mitalit sihke dála ja ovdalaš áiggiid birra. Nu gaskkusta maiddá árbevirolaš ekologalaš máhtuid (CBD 2009 [1992]). Niittut mas leat stáhkát ain ceaggut doalvu jurdagiid ovdalaš dálldollui ja mángasat atnet erenoamážin geahččalit liššáin láddjet. Oahppanarenan heive maiddá atnit guovllu gos leat olu bivdorokkit ja váccidettiin diekkár guovllus oaidná maid olbmot leat váldán vuhtii go leat johtán birgejumi maŋis. Bázahusat beziin dálá soahkevumiin ges fuomášuhtá min ahte dálkkádatdilli dalle atii olbmuid eará eallineavttuid go dál, ja báktesárgumat fas čájehit ovdalaš olbmuid jurddamáilmmi.

Oahppandilálašvuoda lágideamis meahcebealde geahččalit váldit vuhtii báikki erenoamášvuoda, muhto seammás leat várrogasat go johtit guovlluin mat áiggiid čađa leat ealihan gili- ja siidaguovllu olbmuid. Dáhpin lea gulahallat olmuiguin geain lea gullelašvuoda báikkiide ja dainnalágiin garvit geavaheamis almmolaš oahppanarenan soapmásiid luomejekkiid, boskenbáikkiid ja luktárođuid. De leat fas eará guovllut maid báikegotti olbmot atnet eanet searveguovllun. Ovdamearkan dákkár guovlluin leat stuorit jávrrit gos leat áiggiid čađa firbmon ja nuhtton.

Siida- dahje giliguovllu ássis, gii jođidettiin meahcis oahpista studeantajoavkku, lea erenoamáš árvu oahppandilálašvuodas. Son diehtá mainnalágiin dan báikkis siiddastallet ja muđuige mainnalágiin giliguovlluin hálddašit ja geavahit duovdagiid jagi sierra áiggiid. Mikkil Nils Sara čilge dan ná: «Eanan lea muitaleaddji ovdalaš ja dálá olbmuid birra ja alcceseaset sápmelaččaide kulturduovddan almmá dan haga ahte das leat makkárga

oinnolaš bázahusat» (Sara 2003: 95). Vánddardettiin duovdagiin lea maiddái vierrun bisánastit ja muittašit dáhpáhusaid báikkis fearániid muitaleami bokte ja muhtumin juoigamiin.

Go giellaoahpahasas vállje oahppanarena ja praktihkalaš doaimmaid, de guorahallá makkár gielalaš buvttadeami dát dorjot. Visot ságastallamat galggaše heivehuvvot studeanttaid gielalaš progrešuvdnii. Praktihkalaš barggut, galggaše oažžut johtui lunddolaš ságastallama dan konteavsttas. Ságastaladettiin ja barggadettiin ovttas siida- dahje giliguovllu olbmuiguin gullet studeanttat njuovžilis ja dárkilis giela mii lea ovdánahtton dan doaimma olis, ja nu báikki olbmot doibmet čehppodagainis gielalaš ovdagovvan.

Kommunikašuvdnastrategiijat

Go studeanttat servet bargoságaide meahcis, de gullet maiddái ollu árbevirolaš doahpágiid oktanaga. Jus suidnema váldá ovdamearkan, de ihtet dallánaga vearbbat nu go čuohppat, botnjat, šluvgit, bilgádit ja das maññil dállostit. Barggadettiin ii balljo mana garvit doahpágiid, muhto sáhtta válljet maid dihtomielaččat geardduha nu ahte muitet maññit áiggi, ja maid garvá, jus diehtá ahte háreve adnojuvvojit eará oktavuodain. Sáhttet leat ollát eará ságat masa bidjá fokusa man birra lea dábálaš ságastallat barggadettiin, ja das sáhttet baicca ihtit áibbas dábálaš vearbbat nu go váibat, čohkkedit ja vuoiññastit. Dainnalágiin veahkehit studeanttaid ságastaladettiin fokuseret gielalaš momeanttaide, dego sojahanminstariidda, maid leat oahpahallame dán dásis.

Erenoamáš dehálaš lea ráhkkanahhtit sáme giela hálddašeddjiid duvdit ságastallama ovddos ja humahahttit oahpahalliid. Álkimus lea heivehit humadanleahtu ja muđui ge čielgaseappot hupmat. Giella lea maiddái kognitiivvalaš konteavsttas go dat maid dadjá čatnašuvvo dasa man birra ovdal leat ságastallan ja man birra mii boahit ságastallat. Lassin verbála gulahallamii sáhtta ávkkástallat verbálakeahtes gulahallamiin. Dasa gullá dan maid mii gorudiin ja mielain čájehit, juohke lihkestat mii doaibmá buohtalaga dainna ságain maid mii čilget verbálalaččat. Jietnaallodat, áđđestalli jienat, jaskes bottožat ja liigeláhkái fanahit ja deattuhit osiid cealkagiin ja oppanassiige min jietnageavaheapmi gullá paraliñvisttalaš gulahallamii mii maid doaibmá reaidun gulahallamis. (Linell 2007 (1978).)

Ferte maid leat dihtomielalaš dasa mii sáhtta dagahit ahte gulahallan boatkana ja nuppe láhkái makkár vugiid sáhtta atnit go ii oro joavdame dobbelii ságastallamiin. Bissehanstrategiijat lea go juobbá jaskkoda, molsu ságastallanfáttá dahje vuollána ja molsu giela. Joatkkastrategiijaide gullá go čilge eará konstrukšuvnnaid maid áigu mitalit ja go bisánastá čilgestit dahje defineret sáni mii lea botken ságastallama. Dasa lassin lea vejolaš bissehit gulahallama ja bivdit geardut.

Deaivvadeapmi sámezielagiid ja sámeziel oahpahalliid gaskkas lea asymmetralaš dalle go sámástit, go goappáge gielalaš readdut eai leat dásálaga. Jus gulahallan galgá dákkár dilálašvuodas doaibmat ja joatkit sámegillii, de ferte dát sohppojuvvot: *“I can interact in a simple way provided the other person is prepared to repeat or rephrase things at a slower rate of speech and help me formulate what I’m trying to say”* (CEFRL 2009: 26). Guovddážiis gulahallamis lea ahte goappašat bealit váldiba ovddasvástádusa das ahte gielalaš gulahallan ii boatkan.

Eaktun lihkostuvvamii, go dás lea sáhka sámeziela oahppamis, lea goit ahte buohkat fokuserejit gielalaš kommunikašuvdnii. Muhto sáhtta maiddái leat eará dilis, mii dagaha ahte ravgá eret gulahallandilálašvuodas. Mađi buorebut dovdá studeanttaid beroštumiid ja oahppaneavttuid, dađi buorebut sáhtta heivehit meahcebeale arenaid geavaheami oahpussii, nu eai čuožžil dilis mas návccat mannet dušše hálddašit leahkit dan birrasis. Dákkko ferte muitit muddet nu ahte ieš dat praktihkalaš bargu ii viimmaskahte studeantajoavkku. Oahppanvejolašvuodas leat nu olu ja jus ii leat ráhkkanan bures, de sáhtta ságastallamiin mannat fokus eará áššiide nu go oahppat dan barggu dahje oahppat ovttaskas sániid. Álgogagiid lei sámeziela álgokurssa plánii čállon fáddán loddenamahasat ja muorrašlájat, namalassii dan maid oaidnit davviguovllu luonddus. De fuomášeimmet ahte ovttaskas sániid oahppan válddii nu olu vuoiemi ahte ii báhcán áigi hárbhallat sámástit. Dál lea eanet holisttalaš lahkoneapmi, mas ságastallan ja doaimmat leat čadnon olbmo birgejumái.

Giela oahpahaladettiin deattuhuvvo eanet go ovdal metakognišuvdna dahje studeanttaid autonomiija. Dainna oaivvilduvvo dán oktavuodas ahte olmmoš galgá giellaoahppama olis leat dihtomielalaš makkár oahppanvuogit doibmet buoremusat iežas ektui ja makkár áššiid ain háliida guovdilastit giela oahpahaladettiin, ja nu váldit iežas háldui olles oahppanproseassa

(Tornberg 2005). Leat ovdánahttojuvvon pedagogalaš reaiddut mat galggaše álkidit giellaoahpahalli fuomášit iežas oahppama ja ovdáneami gielas. Go bastá identifiseret máhtu maid lea joksán, ovdamearkka dihte man meare gielas ipmirda: *“I can recognise familiar words and very basic phrases concerning myself, my family and immediate concrete surroundings when people speak slowly and clearly.”* (CEFRL 2009: 26 [2001]), de sáhtttá dobbelii bidjat mihttomeriid dahje vuodjudit eará beliide giellaovdáneamis.

Oktiigeassu ja loahppajurdagat

Dás mii oaidnit ahte sámeielat birrasiid viiddideapmi gáibida ahte mii leat dihtomielaláččat kommunikatiivvalaš minstariin, dábiin ja jurddašánvugiin. Unnit gielat leat dávjá rašes dilis ja daid seailun gáibida geavaheaddjiin dihtomielalášvuoda. Go vuhtiiváldá dan, de vuorddášii ahte mii ovtastallamis leat dávjjit gearggus válljet unnit giela gulahallangiellan vaikko livččii álkibut geavahit servodaga majoritehtagiela man buohkat juo hálddašit. Oahpahallin gártá diedusge álggos leat perifera oassálastin ja muhtimin dušše áiccadeaddjin (Lave – Wenger 1991). Dás gáibiduvvo gierdavašvuolta olbmos, go váldá áiggi ovdalگو sáhtttá doaibmat eanet guovddáš oassálastin sámeielat searvevuodas.

Lihkadeapmi gielaide gaskkas gáibida, earret didolašvuoda ja motivašuvnna, maiddái vuommi. Mánngasiin lea miella geavahišgoahhtit sáme giela, muhto sin gaskkas leat sii geat dovdet ahte lea juogalágan hehttehus, juoga mii bisseha sin sámastit (Johansen 2007; Todal 2007). Dása fertet atnit sosiála ja affektiivva strategiijaid (O’Malley – Chamot 1990), movttiidahttit ja veahkehallat guhtet guoibmáseamet hálddašit dan dili. Oččodit nuppi giellaidentitehta lea gáibideaddji ja bargoproseassa maid indiviida čadaha fertešii biras váldit vuhtii ja árvvus atnit.

Jus galggašeimmet lihkostuvvat viiddidit sáme giela gulahallangiellan, de fertešeimmet sáme giela geavaheami birra eanet ságastallat gaskanamet ja iešguđet dásiin servodagas, ii dušše oahppoásahusain, muhto muđui sámi báikegottiin. Dát attášii midjiide sámi servodaga lahttun ođđa rollaid, mas eat geahča giellaoahppama dušše oahppi ja oahpaheaddji ovddasvástádussan, muhto suokkardit iežamet rolla juogo sáme giela hálddašeaddjin dahje sáme giela oahpahallin. Sáme giela hálddašeaddjin eat soaitte buot áiggiid jurddašit

man árvosaččat ja man erenoamážat dat sámegielat arenat leat maid ieža láhčit beaivválaš servvoštallama bokte. Dán fuomášuhttimis dorjjošeimmet guhtet guoibmáseamet doaimmat sámegielagin viidát domenain ja árvasat leat sámegielain máŋggagielat servodagas.

Studeanttaid árvvoštallamiin lea maid boahtán ovdan ahte atnet árvvus go besset praktihkalaš doaimmaid olis oahpahallat giela. Sihke ságastaladettiin studeanttaiguin oahpahusa birra ja go leat oahppofálaldaga árvvoštallan oahpu loahpageahčen, de lea dát boahtán ovdan. Oahpu áigge maiddái árvvoštallat oahppandilálašvuodaid. Studeanttat ávžžuhuvvojit juohke beaivvi čállit logga, masa merkejit iežaset oahppama. Oahpaheadjin maid áiccadan oahpahusa ja erenoamážit makkár doaimmat movttiidahttet oahpahallat sámastit, mii bidjá johtui oahppama ja mii bisseha dan. Oallugat, sihke studeanttain ja siidda- ja giliolbmui, leat liikon go mii leat váldán ovdan doaimmaid mat juogalahkái gusket árbevirolaš máhtuide ja birgejumái dan luonddudilis mii birastahtá min dáppe davviguovllus, dego gámasuinniid čuohppama ja lávu ceggema.

Boahtit ruovttoluotta studeanttaiguin ovttá oahppanarenai, gos oahppan lea ollašuvvan, lea buorre vásáhus. Juohkehaš muittaša buori dilálašvuoda ja muittuhallá seammás maid oahpai dalle, ja dát geardun nanne studeanttaid giellaoahppama. Báikegotti olbmot, geat kursaáigodagas leat deaivvadan studeanttaiguin, lávejit sin gielalaš progrešuvnna rámidit, ja dát movttiidahtá joatkit oahpahallat giela.

Muhtin meahcebeale oahppanarenaid geavahit jahkásaččat, ja daidda leat sierra pedagogalaš doaimmat ráhkaduvvon ovttas gili- dahje siidaguovllu olbmuiguin. Dát oahppanarenat leat čadat árvvoštallojuvvon ja leat dađistaga buoriduvvon. Servodatlaš hástalus lea ahte sámi árbevirolaš máhtuid hálddašeadjit, geat oidnet vejolažžan iežaset gelbbolašvuoda juogadit giellaoahpahusa olis, vátnut. Sámi oahppoásahusaide lea fierpmádagaid huksen sámi báikegottiiguin okta dain deháleamos doaimmain. Maŋemus jagiid leat geahččalan viiddidit oahppanarenaid ja erenoamážit eanet almmolaš arenaid gos searválaga sáhtá bargat ovdamearkadihte duddjomiin, bivdduin ja eará doaimmaiguin.

Dáid jagiid leat oaidnán ahte studeanttaid beroštupmi ovdánahttit sámegiela badjana maŋŋil searvevásáhusaid lagašbirrasis. Dát sáhtá leat okta vuohki

doarjut guhtet guoibmámet; studeanttat, oahpaheaddjit ja sámi báikegotti olbmot, iežamet barggus sámi báikegottiin viiddidit sámegielat domenaid ja árbevirolaš máhtuid.

Girjjálašvuohta

- BECK, CHRISTIAN W. – HOËM, ANTON (doaim.) 2001: *Samfunnsrettet pedagogikk – NÅ*. Oslo: Opplandske forlag.
- BERGLAND, EINAR 1998: *Kunnskap og kompetanse i indre Finnmark. Bakgrunn, behov og tiltak*. Dieđut 5/1998. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- BRUNER, JEROME S. – WOOD, DAVID – ROSS, GAIL 2006: The role of tutoring in problem solving. – Jerome S. Bruner, *In Search of Pedagogy. Volume I. The Selected Works of Jerome Bruner, 1957–1978*, Chapter 16. UK: Routledge.
- BYRAM, MICHAEL – NICHOLS, ADAM – STEVENS, DAVID 2001: *Developing Intercultural Competence in Practice*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- CEFRL 2009 [2001] = *Common European Framework of Reference for Languages*. 2009 [2001]. – http://www.coe.int/T/DG4/Portfolio/documents/Framework_EN.pdf (1.3.2009).
- CBD 2009 [1992] = *Convention on Biological Diversity* 2009 [1992]: Article 8. In-situ Conservation. – <http://www.cbd.int/convention/> (1.3.2009).
- DEWEY, JOHN 2003: *Individ, skola och samhälle Pedagogiska texter av John Dewey – Urval, inledning och kommentarer av Sven G Hartman och Ulf P Lundgren*. Stockholm: Natur och kultur.
- DUNN, RITA – GRIGGS, SHIRLEY A. 2003: *Synthesis of the Dunn and Dunn Learning Style model – Who, what, when, where, and so what?* NY: St. John's University, Center for the Study of Learning and Teaching Styles.
- GAUP, ELISABETH UTSI 2006: *Landskapets språk – Nomadskolan i utomhuspedagogiskt perspektiv*. Linköping: Linköpings universitet.
- HIRVONEN, VUOKKO 2002: Sámegiel- ja girjjálašvuođa oahpahusa ja oahppama hástalusain: Ođđa pedagogalaš oainnuid váikkuhus oahpaheapmái ja oahppamii. – Johanna Ijäs (doaim.), Hástalusat – Sámegiela ja sámi girjjálašvuođa njealját dutkan- ja bagadansymposia raporta. *Sámi dieđalaš áigečála* 1/2002, s. 120–129. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla – Sámi Instituhtta – Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš.

- JOHANSEN, INGER 2007: Revitalisering av sørsamisk språk. – Tove Bull – Jurij Kusmenko – Michael Rießler (doaim.), *Språk og språkforhold i Sápmi* s. 141–152. Berlin: Humboldt-Universität.
- LAVE, JEAN – WENGER, ETIENNE 1991: *Situated learning – legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LINELL, PER 2007 (1978): *Människans språk – en orientering om språk, tänkande och kommunikation*. Malmö: Gleerups Utbildning.
- MERLEAU-PONTY, MAURICE 1999: *Kroppens fenomenologi*. Göteborg: Daidalos förlag. Nomadskolorna just nu. En intervju med Erik Bergström. 1928. – *Samefolkets Egen Tidning* 1928, s. 30–31. Uppsala: Svenska Samernas Riksförbund.
- O'MALLEY, J. MICHAEL – CHAMOT, ANNA UHL 1990: *Learning strategies in second language acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- RUONG, ISRAEL 1949: Sjunde skolåret vid nomadskolorna. – *Samefolkets Egen Tidning* 1949, s. 33. Uppsala: Svenska Samernas Riksförbund.
- RUONG, ISRAEL 1978: Harrok – ett samiskt nybygge i Pite lappmark. – Sunna Hals – Asbjørn Nesheim (doaim.), *Kultur på karrig jord – Festskrift til Asbjørn Nesheim* s. 1–36. Oslo: Norsk Folkemuseum.
- RUONG, ISRAEL 1982: *Samerna i historien och nutiden*. Stockholm: Bonnier Fakta.
- SARA, MIKKEL NILS 2003: Reindriftssamiske verdier. – Edel Hætta Eriksen (doaim.), *Árvvut – Árvo – Vierhtie – Samiske verdier* s. 93–97. Kárášjohka: Davvi Girji.
- SKUTNABB-KANGAS, TOVE – MAFFI, LUISA – HARMON, DAVID (doaim.) 2003: *Sharing a world of difference – the earth's linguistic, cultural and biological diversity*. Paris: UNESCO Pub.
- TODAL, JON 2002: «-jos fal gáhttet gollegielat» – *Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet*. Tromsø: Universitet i Tromsø. Avhandling til dr. art.-graden. Det humanistiske fakultet.
- TODAL, JON 2007: Språkleg vitalisering – faktorar som vi ikkje skriv om. – Tove Bull – Jurij Kusmenko – Michael Rießler (doaim.), *Språk og språkforhold i Sápmi* s. 201–210. Berlin: Humboldt-Universität.
- TORNBERG, ULRIKA 2005: *Språkdiradaktik*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- UPPMAN, BRIT 1978: *Samhället och samerna 1870–1925*. Umeå: Umeå universitetsbibliotek.
- VYGOTSKY, LEV SEMENOVICH – MICHAEL COLE 1978: *Mind in Society – The development of higher psychological processes*. Cambridge: Harvard University Press.

Eará gáldut

Sámeigiela álgokursa geasset 1998: Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
Bargodokumeanta.

Sámeigiella lagašbirrasis ja meahcis -álgokursa 1. 2007. Guovdageaidnu:
Sámi allaskuvla. Oahppoplána.

*Luohkkálanjas várrečohkkii – oahpaheamis oahppamii: Sámi allaskuvlla
nuppástuhttinprošeakta*. [2000]. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
Bargodokumeanta.

Language of the landscape: Searching for natural arenas for Sami language teaching

This is an attempt to explain experiences obtained during Sami language courses given at the beginning level. The students seem to be more motivated to communicate in Sami language after common activities connected to traditional Sami knowledge. Outdoor education and participating in cultural practices in the surrounding environment give students many opportunities to use different senses as well as socio-affected strategies in their learning. Establishing areas for language learning activities in the local community, deliver a win-win situation for all participants: students, teachers and traditional knowledge carriers. In this way all participants become involved in maintaining sustainable Sami societies.

Elisabeth Utsi Gaup

Sámi allaskuvla

elisabeth-utsi.gaup@samiskhs.no